

Eserleri. 1. *Gülşen-i İbrâhîmî* (*Târîh-i Firişte*). II. İbrâhim Âdilşah, Mîrhând'ın *Ravzatü's-şafâ*² adlı eserinin bir nüshasını Firişte'ye vererek Hindistan'ın geniş bir tarihini yazılmasını çok arzu ettiğini, daha önce kimsenin bu işe girişmediğini, Nizâmeddin Ahmed Herevî'nin *Tabakât-ı Ekberî*'sinin yetersiz kaldığını ve orada Dekken'e fazla yer ayrılmadığını söyleyip böyle bir eser yazması için onu teşvik etmiş, Firişte de otuz iki kadar eserden faydalanmak suretiyle *Gülşen-i İbrâhîmî*'yi kaleme almıştır. Müellif eserinde esas itibarıyla tarihî kaynaklardan pek çok iktibasta bulunmuş, bu arada şifahî rivayetlere de yer vermiştir. Tuğluklular'ın menşei hakkındaki görüşleri bu şahsî tahkiklerine dayanır. Ancak Firişte'nin bazı hususları değerlendirmede tenkidî kavrayıştan mahrum olduğu görülür. Nitekim Bîcâpûr hâkimi ve hânedanın kurucusu Yûsuf Âdilşah'ın Osmanlı hânedanına mensup olduğuna dair yanlış bilgiyi aynen aktarmıştır. Eserde ayrıca birçok coğrafi hataya rastlanır. Ancak Hindistan tarihini yazarken eski Hindû racalarından başlaması geniş bir tarihçilik anlayışına sahip olduğunu gösterir. Eser, Hindistan'daki müslüman hâkimiyetinin tarihî gelişimini anlatan değerli bir kaynaktır. Nitekim yeni bulunan bazı kitâbe ve paralar onun yazdıklarının güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte verilen bilgiler dikkatle ayıklanarak kullanılmalıdır. Mükemmel bir tarih şuuru-na sahip olan Firişte sadece siyasî olayları yazmayı hedeflemişse de eserinde yer yer dinî ve kültürel hayat hakkında bazı bilgiler vermiştir. Sade bir üslûpla kaleme alınan eserin günümüze ulaşan erken tarihli iki nüshası mevcuttur. Bunlardan biri 1015 (1606-1607) yılında istinsah edilmiş olup *Gülşen-i İbrâhîmî* adını taşır. *Târîh-i Nevresnâme* adıyla istinsah edilen öbür nüsha ise 1018 (1609-10) tarihlidir (eserin yazma nüshaları için bk. Storey, I/1, s. 446-448). *Gülşen-i İbrâhîmî* bir mukaddime, on iki kısım (makale) ve bir hâtmeden meydana gelmiştir. Mukaddimede Hindûlar'ın inançları, ilk racalar ve İslâmiyet'in Hindistan'a girmesi üzerinde durulur. Asıl eserde Lahor'daki Gazne, Delhi, Dekken, Gucerât, Mâlvâ, Burhânpûr, Bengal, Sind ve Mûltan sultanları, Sind, Keşmir ve Malabar emîrleriyle Hint velîleri anlatılır. Hâtmede ise Hindistan coğrafyası, iklimi vb. hakkında genel bilgiler verilir. *Târîh-i Firişte* kısmen veya tam olarak birkaç defa basılmıştır (nşr. J. Briggs — Mîr

Khairât Ali Khân, Bombay-Poona 1831-1832; Lucknow 1864-1865; hatalı ve noksan olarak İngilizce trc. J. Briggs, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, till the Year A. D. 1612*, London 1829; Urduca nşr. Fidâ Ali Tâlib, I-IV, Haydarâbâd 1926-1932 ve Abdülhay Hoca, I-II, Lahor, ts.). 2. *İhtiyârât-ı Kâsımî* (*Destûrû'l-eṭṭibbâ*). Hint tıbbıyla ilgili olan bu eser bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtmeden ibarettir (yazmaları için bk. Rieu, *Suppl.*, s. 113-114). 3. *Muhtaşar-ı Besâtî'nü'l-üns*. İhtiyârüddin ed-Dihlevî'nin *Besâtî'nü'l-üns* adlı eserinin özetidir (Abdülhay el-Hasenî, V, 397).

BİBLİYOGRAFYA :

H. M. Elliot, *Bibliographical Index to the Historians of Muhammadan India*, Calcutta 1849, s. 310-339; a.mlf. — J. Dowson, *The History of India, as Told by Its Own Historians*, Delhi 1990, VI, 206-236; J. Mohl, *Journal des savants*, Paris 1840, s. 212-226, 354-372, 392-403; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 225-226; *Suppl.*, s. 113-114; Ethé, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, s. 113-117, 1267-1268; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḥavâṭir*, V, 396-397; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 442-450; Safâ, *Edebiyyât*, V/3, s. 1709-1711; Ahmed-i Gülçîn-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârisî*, Tahran 1350 hş., II, 732-733; Gholam Rasul, *The Origin and Development of Muslim Historiography*, Dacca 1984, s. 111-114; T. W. Haig, "Firişte", *IA*, IV, 651-652; P. Hardy, "Firišta", *El²* (İng.), II, 921-923.

K. A. NIZAMI

FİRİŞTEOĞLU, Abdüllatif

(bk. İBN MELEK).

FİRİŞTEOĞLU, Abdülmecid

(ö. 864/1459-60)

Hurûfliğin

Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında büyük rolü olan müellif.

İzmir'in Tire kazasında doğdu. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça çelişkilidir. Taşköprizâde, Aydınoğlu Mehmed Bey'in hocası İzzeddin Abdüllatif b. Melek'i anlatırken âlim ve fâzıl olan bu zatın kardeşinin "sapık Hurûfî fırkasının reisi Fazlullah'ın ashabından" olduğunu söyler, ancak adını vermez (*eş-Şekâ'îk*, s. 45). Bu iki kardeşin meşreplerinin çok farklı olmasına rağmen aralarından gayet iyi olduğuna belirten Mecdî de Hurûfî olan kardeşin adından bahsetmez (*Şekâik Ter-cümesi*, s. 67).

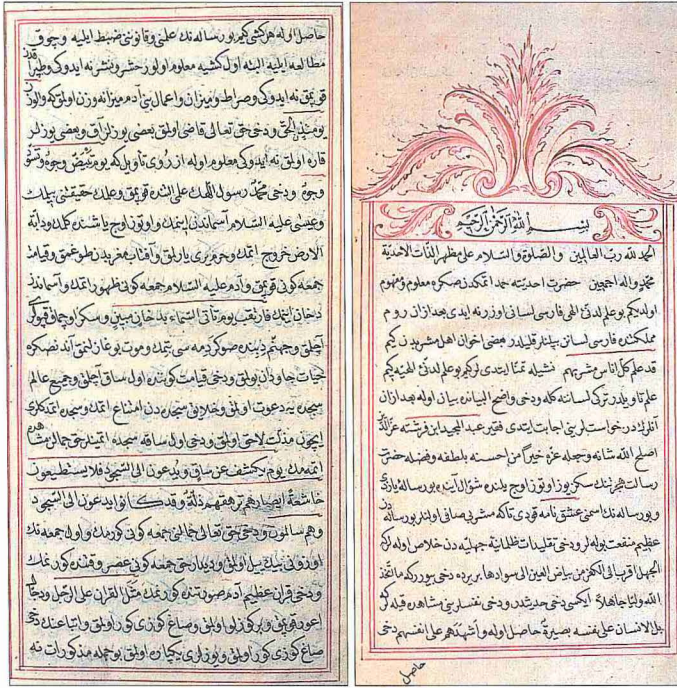
Eserlerinde Abdüllatif b. Abdülaziz el-Ma'rûf bi'bni Melek, Abdüllatif b. Ferište, Firişte oğlu Abdüllatif gibi farklı isim-

ler kullanan Abdüllatif'in babasının adının Abdülaziz olduğu, "Melek" veya kelimenin Farsça'sı olan "Firişte" lakabıyla tanındığı anlaşılmaktadır. İbn Battûta'nın Anadolu'da karşılaştığını söylediği Kadı İzzeddin Firişte muhtemelen bu zattır.

Hurûfliğe dair telif ve tercüme eserleriyle tanınan diğer Firişteoğlu eserlerinde Abdülmecid b. Firişte İzzeddin et-Tirevî künyesini kullanmıştır. *Lugat-ı Kânûn-ı İllâhî* adlı eserin bazı nüshalarında ise künyesi Abdülmecid b. Abdüllatif b. Firişte şeklindedir. Firişteoğlu Abdülmecid'in Hurûfliğe nasıl intisap ettiğine dair eski kaynaklarda bilgi yoktur. XIX. yüzyıl müelliflerinden Hoca İshak Efendi Hurûfîler ve Bektaşîler'e dair kaleme aldığı *Kâşifü'l-esrâr ve dâfiu'l-eş-râr* adlı eserinde Firişteoğlu Abdülmecid'in Bayezid adlı birine intisap ettiğini, bu zatın Fazlullah'ın halifelerinden Şemseddin'e mensup olduğunu ve Abdülmecid'in 864 (1459-60) yılında öldüğünü kaydeder (s. 157); ancak bu bilgiyi nereden aldığını belirtmez.

Son zamanlarda yapılan bir çalışmada, *Lugat-ı Kânûn-ı İllâhî*'nin bazı nüshalarında rastlanan Abdülmecid b. Abdüllatif b. Firişte şeklindeki isim zincirinden hareketle eski kaynakların verdiği bilgilerin aksine Abdülmecid ile Abdüllatif'in kardeş olmadıkları, Abdülmecid'in Abdüllatif'in oğlu olduğu ileri sürülmüşse de (Cemal Muhtar, s. 13) söz konusu kayıt bu iddia için yeterli bir gerekçe teşkil etmez. Aynı çalışmada Abdüllatif'in 821'den (1418) sonra, Abdülmecid'in ise 864 (1459) veya 874'te (1469) vefat ettiği, iki kardeş arasında bu kadar yaş farkı bulunamayacağından hareketle, ileri sürülen iddianın ispat edilmeye çalışılması da isabetli değildir. Zira Abdüllatif'in ölümü için 794 (1392), 801 (1398), 820 (1417), 885 (1480) gibi farklı tarihler verilmekte olup bu durumda onun Abdülmecid'den sonra vefat etmiş olması dahi mümkündür.

Eserleri. 1. *İşknâme*. Fazlullah-ı Hurûfî'nin *Câvidânnâme-i Şağîr*'inin muhtasar tercümesidir. Çeşitli nüshaları bulunan *İşknâme* (meselâ bk. Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1238, 1368) 1288'de (1871) İstanbul'da basılmıştır. Bu eser, *Divân-ı Nesîmî*'den (İstanbul 1260) sonra Hurûfliğe dair Türkiye'de basılan ilk kitaptır. 2. *Âhiretnâme*. Hurûfîler'in ahiretle ilgili inançlarını anlatan eserin en eski nüshaları Millet Kütüphanesi ile (Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1363, 1364) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi

Abdülmeccid
Firîşteoğlu'nun
İşknâme
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp., TY, nr. 310)

si'nde (TY, nr. 9685) bulunmaktadır. 3. *Tercüme-i Hâbnâme*. Seyyid İshâk-ı Esterâbâdî'nin *Hâbnâme* adlı Farsça eserinin tercümesidir. Kitapta Fazlullah-ı Hurûfî'nin hayatı ve tasavvuf yoluna girişi anlatılmakta, ayrıca onun rüya tabiri ve te'villerinden bahsedilmektedir. Eserin en iyi nüshalarından biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içindedir (TY, nr. 9685, vr. 2^a-53^b). 4. *Hidâyetnâme*. Firîşteoğlu'nun 838'de (1434) tamamladığı bu eser, Fazlullah'ın *Muhabbetnâme* adlı Farsça eserinin tercümesidir. Farsça bir önsöz ihtiva eden eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki (TY, nr. 9685, vr. 53^b-73^a) bir mecmua içinde bulunmaktadır. 5. *Luğat-ı Kânûn-ı İlahî*. 854'te (1450) telif edilen bu Kur'an luğatı XV. yüzyıl Türkçesi bakımından önemlidir. Eserde Kur'an-ı Kerim'de geçen 2300 kelime ilk harflerine göre alfabetik olarak sıralanıp Türkçe karşılıkları verilmiş, kelimelerin içinde geçtiği âyetler gösterilmiştir. *Luğat-ı Kânûn-ı İlahî*, Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfin karşılığı olarak yirmi sekiz bölüme ayrılmıştır. En eski nüshaları Manisa İl Halk (Yazma Eserler, nr. 2863), Süleymaniye (Vehbi Efendi, nr. 1979), Topkapı Sarayı Müzesi (nr. 611) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3938) kütüphanelerinde bulunan eser Cemal Muhtar tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). Mecdî'ye göre bu eserin müellifi, Hurûfî olan Abdülmeccid değil Firîşteoğulları'ndan Abdülmeccid adlı bir başka kişidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 229; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 45; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 66-67; Hoca İshak Efendi, *Kâşifü'l-esrâr ve dâfü'l-esrâr*, İstanbul 1291, s. 157; Osmanlı Müellifleri, I, 219-220; Faik Tokluoğlu, *İbn Melek*, [baskı yeri yok] 1957; Karatay, *Farsça Yazmalar*, s. 29-30; a.m.f., *Türkçe Yazmalar*, II, 11; Manfred Götz, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, III, 179; Abdülbâki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1973, tür. yer.; Hüsametîn Aksu, *Amîr Gıyâs al-Dîn Muhammed al-Astarâbâdî ve İstivâ-Nâma'si* (doktora tezi, 1981), İSAM Ktp., NMÇ, nr. 1382, s. 76; Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Ferîşteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlahî*, İstanbul 1993, s. 11-13, 96, 271-272.

 HÜSAMETTİN AKSU

FİRKÂH

(الفركاح)

Ebû Muhammed Tâcûddîn
Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Sibâ'
el-Firkâh el-Fezârî el-Bedrî
(ö. 690/1291)

Şâfiî fakihî.

Aslen Mısırlı olup 624 (1227) yılında doğdu. Bacaklarını aşırı derecede ayırarak yürüdüğü için "Firkâh" lakabıyla meşhur oldu. Küçük yaşlardan itibaren farklı ilim dallarında birçok meşhur âlimden ders aldı. Sirâceddin İbnü'z-Zebîdî, İbn Mâseveyh, İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî ve Ali b. Muhammed es-Sehâvî gibi âlimlerden hadis; yine İbnü's-Salâh ve İzzeddin İbn Abdüsselâm'dan fıkıh okudu. Henüz genç yaşta iken ilmî münazara, ted-

ris ve fetva faaliyetlerinde kendini kabul ettirdi. Yaşadığı dönemde ictihad derecesine ulaşmış Şâfiî âlimlerinden biri olan Firkâh'ın çağdaşı Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'den münazara konusunda daha üstün, fikhî konularda ise daha az bilgi sahibi olduğu söylenmektedir.

Dimaşk'ta Bâdrâiyye ve Mücâhidiyye medreselerinde müderrislik yapan Firkâh'tan başta oğlu Burhâneddin el-Fezârî (İbnü'l-Firkâh) olmak üzere Takıyyüddin İbn Teymiyye, Necmeddin İbn Sasrâ, Kemâleddin İbnü'z-Zemelkânî, Kemâleddin İbn Kâdî Şühbe ve Mizzî gibi âlimler ders almış, Dimaşk ve yöresinin kadî, müderris ve âlimlerinin çoğunluğu onun derslerinden faydalanmıştır. Tâceddin el-Firkâh 5 Cemâziyelâhîr 690 (5 Haziran 1291) tarihinde vefat etmiş ve Bâbüssağır Kabristanı'na defnedilmiştir.

Eserleri. 1. *ed-Derekât*. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin fıkıh usulüne dair *el-Varakât* adlı eserine yaptığı şerhtir (Brockelmann, I, 487). 2. *el-İklîd li-der'it-taklîd*. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin *et-Tenbih*'inin yarım kalmış bir şerhidir (a.g.e., I, 485).

Kaynaklarda Firkâh'ın, kendi zamanında meydana gelen olayları anlattığı *et-Târîh* adlı bir eser kaleme aldığı, Ebü'l-Kâsım Abdürrahim b. Muhammed el-Mevsîlî'nin *et-Ta'cîz fi ihtisârî'l-Ve'cîz*'ini şerhedip İbnü'l-Cevzî'nin *el-Mevzû'âtü'l-kubrâ*'sını ihtisar ettiği, ayrıca *Kitâbü'l-İşkâlât* ve *Keşfü'l-kınâ' fi halli's-simâ'* adında müstakil eserleri bulunduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *el-İber*, III, 373; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 263-265; Sübkî, *Tabakât*, VIII, 163-164; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 287-289; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 325; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 173-176; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 31-33; Nuaymî, *ed-Dâris fi târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 108-110; *Keşfü'z-zunân*, I, 418-489; II, 1493, 2006; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 413-414; Brockelmann, *GAL*, I, 485, 487, 501-502; *Suppl.*, I, 686; Zirikî, *el-A'lam*, IV, 64.

 BEŞİR GÖZÜBENLİ

FİRUZ AĞA CAMİİ

İstanbul Sultanahmet'te
XV. yüzyıl sonlarında yapılmış cami.

Sultanahmet'te, eski hipodromun yerindeki Atmeydanı'nın şehrin ana cad-desi olan Divanyolu'na kavuştuğu köşede bulunur. Kapısı üstündeki Arapça ki-